Видоје Цветановић

РЕЧНИК ЗАПЛАЊСКОГ ГОВОРА

Рецензенти

Проф. др Недељко Богдановић

Здравко Крстић

Видоје Цветановић

РЕЧНИК ЗАПЛАЊСКОГ ГОВОРА

Н.Б. „БРАНКО МИЉКОВИЋ"
Гаџин Хан, 2013

РЕЧ НА ПОЧЕТКУ

На истоку Србије, од Ниша до Власине, протеже се усамљена Сува планина у чијем се подножју, са западне стране, скрајнуло Заплање. За некога, као за Феликса Каница, Заплање и Сува планина су „рајски предео", за саме Заплањце родни крај и животни предео, а за оне који су га напустили, а таквих. је данас више, то је завичај, који се, поред осталог, памти и по матерњем говору.

Према Јовану Цвијић у Заплање, насељено Словенима још у 7. веку, опустело је 1591. године за време владавине Селима III. Из ових крајева избегло становништво населило се на обема обалама Дунава, низводно од Београда. У ненасељено Заплање насељавају се, после 1690. године, Срби из Херцеговине (који су после Херцеговине провели један век у околини Призрена).

Било је буна - отпора Турцима (Срндакова буна 1841. године)... Коначно је ослобођ ено од Турака 1877. године, а већ 1880. године у Заплању се формирају прве општине. Тада је, према неким подацима, Заплање имало четири пута више становника него данас.

Основно занимање Заплањаца је сточарство, али до осамдесетих година двадесетог века мушкарци су одлазили у печалбу, бавећ и се тешким пословима, као што је ћ еремиџилак (израда цигала), јер: „Како це ожени онија куји не бил у ћ еремиџилак?"

Пред читаоцима је речник Горњег Заплања. У њему су речи локалног говора, са макар по једном локалном одликом. Овде не узимамо у обзир акценте. Овако говоре житељи тридесет села Горњег Заплања и села Богдановац, Штрбовац, Присјан, Завидинце, Модра Стена... која припадају општинама

нама Бабушница и Власотинце. Села Дукат, Заплањска Топоница, Горњи и Доњи Барбеш, Виландрица и Гркиња, која припадају општини Гаџин Хан, нагињу јужноморавском говору.

Сврха Речника је подсећање на завичајни говор, а ако нека чињеница може послужити другима: писцима и научницима - тим боље.

У Заплању је све мање људи. Више их је на страни. Можда ће им бити занимљиво, или драго, да се преко овога текста, бар мало врате у завичај. А и то је доста.

Веома сам захвалан за сугестије, савете проф. докторима Недељку Богдановићу и Радивоју Микићу.

аутор

ВИДОЈЕ ЦВЕТАНОВИЋ:
РЕЧНИК ЗАПЛАЊСКОГ ГОВОРА

Рукопис Речника заплањског говора Видоја Цветановић а има 173 страна густог текста (са 50 редака на страни) и садржи, по бројању аутора, око 6000 речи.

Аутор је родом Заплањац, у Заплању је одрастао, аутор је више књига о Заплањцима, и има филолошко образовање.

Како је познато, занимање науке за говор Заплањаца траје дуже од једног века, а Заплање је добило и своју дијалектолошку монографију Говор Заплања др Јордане Марковић .

Истраживању духовне културе, у којој усмено (језичко) народно стварлаштво има базни удео, допринели су и радови др Драгољуба Симоновић а.

У исто време Запл ање припада оним региј ама које смањују број становника, где су већ ина села изложена затирању, а говор и све што он носи као усмена историја народна, изложени забораву.

Све су то околности да се питањима језика, нарочито његовом лексичком фонду посвети пажња не само науке и културе. Та пажња, по правилу креће се од упознавања са лексичким фондом, преко његовог записивања и тумачења, до публиковања речника и смештања резултата сазнања у трајне фондове српске културне историје. То је пут којим се кретао и аутор Видоје Цветановић , и према својим могућ ностима покушао да сачини један речник мањег обима са речима које чине основни фонд комуникационих јединица којима се у језичком општењу служе људи Горњег Заплања последњих деценија.

Основна карактеристика речника који је пред нама јесте да садржи речи подједнако из живота села, као и оних које стижу у савремено доба из живота града, културе, технике, друштвеног живота, али су све оне подвргнуте адаптацији према локалном говору у погледу фонетике, морфологије и синтаксе. Дакле, и кад би се учинило да је реч позната, да није само заплањска, што је у највећ ем броју случајева (а другачије не би ни могло бити јер је и сам говор Заплања део целине српског народног језика!), те речи или имају измењен гласовни облик (армуника, ајде, гројзе), или локални облик (газдеје, главурес, бегим), или локалну синтаксу (нема струја: ћ е горе гламње и дутке!). Због тога у овом речнику нема ни једне речи која је потпуно идентична књижевном лексикону јер и кад би све било исто као и тамо, умешао би се посебан акценат и свему дао нову локалну боју.

Ипак, највећ и значај дијалекатски речници имају због своје културолошке вредности јер доносе језичке ознаке за појмове који су се у једној средини стварали вековима и обележавали људско духовно и материјално искуство. Тако је и са Речником заплањског говора Видоја Цветановић а.

Због свега тога овај рукопис предлажемо за објављивање и очекујемо да се процена његових фактичких вредности повери докторима филолошких наука из самог Заплања (др Радивоју Микић у и др Јордани Марковић) универзитетским професорима из области књижевности и језика, који ћ е и аутору и издавачу бити пресудни саветодавци.

УНишу, септембра 2010. Рецензент

Проф. др Недељко Богдановић

ПОМРВКУ ИЗ „РЕЦЕНЗИЈУ"

Да Вук Карацић неје скршил ногу кад је пошал у Заплање, саг би по Србију оратили све по нашки, а такој би се и књиге писували. Такој викају заплањски школци, а вреве госпоцки па се сас бабе и деде ич не разбирају. Забравили на мајчин реч, а она од топло потопла, од милос помилосна, а и писување вој по мрсно. Ал нашал се човек, сас пупак за Заплање врзан па талашкал од село до село и собирал тија речи од који се неки помалко срамују. Он, Видоје Цветановић, селско дете, а постал професор, написал повише књиге од Заплање, а у овија речник сабрал и протумачил 6000 реча да ги знају и панте и чукунунучићи, да орате сас њи ко што су бабе и деде оратили.

А тој собирање неје само записување, работи он то знални, веле, стручно и систематски, све по ред, како треба. Можу и учевњаци да га разберу, да потумарају по њино корење, нек виде који су постари, овија на Видоју што ги записа по Заплање, ел ови на Вука речи.

Убави су оба, кад ги имамо два, побогати смо. А Видоје је посејал млого семке на чукундеду орање, па свака семка родила и за чукунунуци. Млого би му било мило, а и на мен, ако забраните да се овија речи затру из ваше оратење. А за тој и од Видоју и од мен - Вала.

Здравко Крстић

НАПОМЕНА О ЈЕЗИКУ РЕЧНИКА

Говор Горњег Заплања, представљен овим речником, припада заплањско-сврљишком типу говора призренско-тимочке дијалекатске зоне. На плану фонетике и морфологије има подоста одступања у односу на просечно штокавско стање, па и у односу на књижевни језик, што читаоцу може представљати тешкоћу у разумевању изложене речничке грађе. Све те особине су или архаизми, или су иновације, али подједнако данашњи заплањски говор удаљавају од књижевног језика.

Наводимо неке од ових особина:

- Сонант л није прешао у о на крају речи или слога, остао је неизмењен (сол, дел, весел, котал, работил, бел, замлаћ увал се).

- Јотовање није захватило заплањски говор. Група сугласника јд остаје нејотована (дојдем, најдем, прејдем, снајдем се). У трпном придеву се губе резултати старог јотовања (оробен, удавен, погоден...).

- Прасловенски глас јат замењен је вокалом е у свим позицијама. Заплањски говор је чисто екавски (несам, неси, не(ј)е; несмо, несте, несу; секира, овде). Неје прелази у нее, а и у не. (Он нее туј бил. Он не туј бил.) Дакле, ако се нађе иза самогласника, поготову иза е, и - ј се губи.

- Сугласник х у патријархалном говору Заплања није у употреби. Аорист и имперфект немају х, а у првом лицу једнине акценат је на последњем слогу (чита, прочита; писа, написа; опучи, замисли се и др.).

- Сугласник ф није стари словенски глас, те је у говору Заплања замењен сугласником в (совра, вилџан, венер, витиљ, влаша); има га у профисор.

- Сугласник с (дз), добијен сливањем д и з, не налази се у књижевном језику; за њега нема словног знака у нашој азбу-

ци. У говору Заплањаца он је у употреби и у Речнику је обележаван са дз.

- Група сугласника зд, ст, жд, шт, када се нађ е на крају речи, губи свој крајњи самогласник: грозд - гроз, прост - прос, власт - влас.

Постоје специфичности по којима се заплањски говор одваја од суседних говора, моравског и тимочко-лужничког; нема оче, нече као ови, већ оћ е, нећ е; нема свеча, меџа, већ свећ а, међ а; нема промену к, г типа руће, нођ е, већ руке, ноге; нема слнце, слунце, већ сланце; нема слза, већ слаза...

Деклинација заплањског говора је упрошћ ена. Постоје два падежа - номинатив и акузатив. Овде предлог указује на падеж.

Поменућ емо неке особености у промени заменица:

- У дативу замонице она имамо вој: Дали вој слику = Дали на њу слику.

- У дативу заменице она имамо гу_: - Видим гу сваки дан.

- У акузативу заменице они — имамо ги или и; - Ене ги, виде ли и?

Показне саменице имају облике: овија, тија, онија (човек); овај, тај, онај (женштина); овој, тој, оној (дете); овија, тија, онија (људи); овеј, теј, онеј (женштине); овај, тај, онај (деца).

Показне заменице за количину имају облике: оволки (човек), оволка (женштина), оволко (дете); оволки (људи), оволке (женштине), оволка (оволка) (деца); толки, толка, толко, онолки, онолка, онолко.

Компарација придева врши се наставцима по за компаратив и најза суперлатив који се стављају испред позитива и стапају с њима: (добар - подобар, најдобар; убав - поубав, најубав).

Глаголских облика у заплањском говору има мање него у књижевном језику:

- Инфинитива нема и замењује се конструкцијом ћ е плус презент и це (од ћ е се) плус презентски облик: ћ е работиш, јутре це најдемо. Пошто у говору Заплањаца

нема инфинитива, у овом Речнику глаголи ће бити у трећем лицу презента, имперфекта или аориста.

- Императивни облици одступају од књижевних у следећем: а) у глагола који се у првом лицу множине завршавају на е или у без ј, друго лице множине императива гради се наставком ете: узнете, пазете, наодете се; б) уместо књижевних облика лези, пеци, сеци - јављају се локални лежи, печи, сечи.

- Облици аориста су у широкој употреби. Од књижевних се разликују што на крају првог лица једнине немају сугласника х, а у првом лицу множине уместо наставка <u>смо</u>, имају наставак мо (седо - седомо, набра - набрамо, узо - узомо, уработи - уработимо).

- Помоћни глагол има облик би за сва лица и једнине и множине.

- Од помоћног глагола <u>будем</u> имперфект гласи: бео, беше, беомо, беосте, беоше, а од оћу (хоћу): тео, теше, теомо, теосте, теоше.

- Футур се гради по шеми: ће + презент: ће дојдем, ће дојдеш, ће дојде; ће дојдемо, ће дојдете, ће дојду. Ће је енклитички облик трећег лица једнине презента помоћног глагола оћу (оће - ће).

- У перфекту се крајње л у мушком роду једнине не претвара у о (читал, носил, гледал, дошал). Л остаје и у потенцијалу где помоћни глагол би остаје у свим лицима једнине и множине (ја би видел, ти би видела, он би видел; ми би видели, ви би видели, они би видели).

Акценат има један гласовни удар најчешће на крају речи: жена, коза, човек, дете, тепал, гледал...

СКРАЋЕНИЦЕ

безл.	безличне
бр.	Број
вок.	вокатив
аугм.	аугментатив
гл. им.	глаголска именица
гл. прил.	глаголски прилог
дем.	деминутив
ж	женски род
ж/м	женски (грам.) а мушки (по значењу)
зам.	заменица
зб. им.	збирна именица
изр.	израз
им.	именица
имп.	императив
једн.	једнина
м	мушки род
м/ж	мушки (грам.) а женски (по значењу)
мн.	множина
непром.	не мења се по падежима
несврш.	несвршени глагол
пеј.	пејоративно (погрдно) значење
пр.	придев
плт.	плуралиа тантум
предл.	предлог
прен.	преносно значење
пр. непр.	придев непромењив
прил.	прилог
прил. сад.	прилог садашњег времена
присв. зам.	присвојна заменица
рад. пр.	радни придев

с	**средњи род**
сврш.	**свршени глагол**
супр.	**супротно**
учест.	**учестали глагол**
узв.	**узвик**
фиг.	**фигуративно значење**
хип.	**Хипокористика**

А

А-а! узв. јесте, да. - Је л си бил у школу? - А-а!

аба ж оштећење, мана. - Има абу на главу, затој носи шишир.

абав, -а. -о фаличан, Узел абаву млатку.

абен, -а, -о употребљаван.

аби несврш. квари, троши, хаба

абипара м 1) трошалија, расипник; 2) оно на што се троше паре, а не доноси користи. - Пропадо од абипаре.

абљив, -а, -о онај који се квари. - Све је тој абљиво.

адет м обичај. - Кре нас је адет да свакога намерника угостимо.

аверим изр, браво, правилно!

адрес м адреса.

азган м бујан, силовит.

азганес, -та, -то прилично бујан, немиран.

азганисује несврш. насилно се понаша, прави глупости. - Ене ги, азганисују по вашар.

аздиса сврш, осили се од угодног живота и нерада. - Како аздиса, растури му се кућа.

аздисује несврш, бити задовољан свим и свачим, уживати у изобиљу и нераду. - Све му потаман, само аздисује.

азиски, -а, -о азијски

ајат, подајат м надстрешница, послон. - Остаи кбла у ајат!

ајгир м ждребац. - Ко ајгир само јури по село.

ајде! имп. хајде, покушај. - А]де, ако смеш!

ајдук м 1) тиква дугачке дршке за извлачење удисајем ракије из бурета. - Донеси у ајдук из буре ракиу! 2) разбојник, хајдук; 3) борац против власти и Турака.

ајдукује несврш. краде. - Ајдукује, ал вој пуна кућа.

ајдучи(ј)а ж зб. хајдучија, разбојништво.

ајдучки, -а, -о хајдучки.

ајероплан м авион.

ајка г хајка.

ајкач м хајкач.

ајлук м надокнада за рад. - Он је слуга без ајлук.

акал м ум, памет, разум. - Мозак има, акал нема. - Акал нек ти е!

акреп м 1)шкорпија; 2) премршава и ружна женска особа. -

Она личи на акреп и уида ко акреп.

ала ж аждаја. - Такву алу никој нејеутепал.

алабука ж галама, гужва. - Иде алабука, саг се помирише.

алав, -а, -о прождрљив.

алавужда ж/м варалица, покварењак, врдалама. - С такве алавужде немај работу!

алал прил, срећно, од срца, са срећом, просто ти било. - Нек ти е алал!

алали сврш. опрашта, - Нек ти е алал, тej паре дај на ћерку!

алапљив, -а, -о прождрљив.

аламан м насилник. - Овија сагашњи аламани лбчу и ждеру ко але.

албатин м поткивач. - Сви иму трактори, албатин у село не треба.

албатлак м поткивачки занат. - Нек учи албатлаак, јак је ко могаре.

алва ж халва. - Тој на вашар иде ко алва.

алваџија м продавац алве.

ален, -а, -о мажен, отуда и поален. - Одувек бил ален, саг су сви у бездер од њег.

али свет изр. доводи људе до згражавања. - Ништа не работи, али свет.

алипав, -а, -о деформисаних удова. - Сав је алипав, трчи ко могаре.

алис прил. сасвим. - Алис је ко њојна мати.

алиште с брука, срамота. - Само нек дојде, ће виш његово алиште.

алтар м олтар. - Лопбвка, не сме диде прекај алтар.

аљина ж хаљина.

аљинче с дем. хаљиница. - У тој аљинче заврши сви четири разреда.

аметом прил. сасвим. - Аметом гу упропастише.

ан м., мн, анови хан, друмска крчма, механа. - Колко Ђура у ан попи дукати, Петар, његов башта, могал је још едан такав ан да напраи.

анбар м житница, амбар. - Кад идеш у наводаџилак, прве дзвирни у анбар!

андрак м нечиста сила, ђаво. - Куј ти е андрак?

анђел м анђео. - Кад на Чеду рекоше да е анђел, он погледа да ли му расту крила.

ански, -а, -о кафански.

антериа (антерија) ж кратак мушки или женски хаљетак с рукавима или без њих, постављен памуком.

антериче с дем. од антерија антеријица. - Његово антериче е ко да су га праили од закрпе.

антикрис м безбожник, неверник, антихрист. - Онија анти-

крис живи и с њу и с њојну сестру.

анџи(ј)а м гостионичар.

анџика ж гостионичарка, кр-чмарица.

анџише несврш. ради као гостионичар у хану.

апање с гл. им. од апе уједање.

апатека ж апотека.

апатекар м апотекар.

апатекарка ж апотекарка.

апе учест. уједа. - Апе ли кутре?

апераци(ј)а ж хируршки захват, операција. - Кад беоше санкције, дбктур је за аперацију накнадно добиал два динара.

апериса сврш. оперисa. - Апе-риса ме кад беоше санкцие.

апса ж затвор.

апсана ж тамница, затвор.

апсанџија м стражар у затвору.

апсеник м затвореник.

апси несврш. хапси.

арам изр, реч за исказивање незадовољства. - Арам нек ти е! = Срам те било!

арамбаша м хајдучки вођа. - Најпознат арамбаша је бил Станоја Главаш

арамија м лопов, разбојник.

аран, -на, -но добар, ваљан. - Млого аран пасуљ.

армоника (армуника) ж хармо-ника.

армоникаш (армуникаш) м хармоникаш. - Девбјке вбле армоникаши.

арно прил. добро. - Овој е за сви арно.

артија ж хартија. - Артију турили на пенџери.

артилерија артиљерија.

артишан, -шна, -шно од папира, од хартије. - Кре нас су паре артишне, у Аустралиу од најлбн.

артишка ж дем. од артија хартијица. - Пређи смо све замотували у артишке. - Кутре се цел дан игра с некву артишку.

арчење с гл. им. од арчи трошење.

арчи несврш. троши. - За месец арчи бсом кила шићер.

асвалт м асфалт.-Кад у Заплање напраили асвалтни насип, албатинесувишепотковували говеду; поткбвана говеда се спузељу по асвалт.

асвалтира несврш. асфалтира.

асвалтиран, -а, -о асфалтиран.

асвалтни, -а, -о асфалтни.

аскалди прил. скоро, можда. - Аскалди ће гу цуне.

асна ж корист.

асталче с дем. од астал сточић.

атар м земљишни посед. - Дољњо Драговје има млого голем атар.

атлански, -а, -о атлантски.

атлецки, -а, -о атлетски.

атрес м адреса. - Кад би му знали атрес.искобељали би наше паре.

атресира несврш. адресира. - Дај ми ненаписано писмо (коферат за писмо), налепи му марку и атресирај га!

аустрицки, -а, -о аустријски.

аутомацки, -а, -о аутоматски.

ашикување с гл. им. од. ашикује удварање.

ашовче с дем, од ашов (ошов) ашовчић - Дете с ошовче ископа змију.

баба ж 1) баба; 2) ташта. - Ће добие паре куји на бабу носи слику.

багремак м багремова шума. - Кад улегнеш у багремак, мерише на мед и кад нема челе.

бадавџи(ј)а м беспослен човек, бадавџија. - Ониа бадавџиа живи од дечи додатак; само праји децу.

бадавџика ж беспослена жена. - Од бадавџику чуеш све: и кво те боли, и ка ће ти се отели крава, и с коју жену иде твој муж...

бадзикује се несврш. подсмева се коме, омаловажава кога. - Стара сам и неписмена, сви се с мен бадзикују.

бадавџише несврш. беспосличи.

бадемас, -та, -то бадемаст.

баз м зова. - Од баз се праје свиркала.

базди несврш. гадно смрди. - Иде из меану, базди ко твор.

баја м 1) брат. - Овија вој татко, овија вој баја; 2) опасан човек. - Еве га баја, чик рекни што!

бајање с гл. им. од баје лечење враџбинама.

баје с лечи бајањем. - Тај врачарица баје и од болес, и од уроци, и од стра, и од пијалак, и од школерацију, и од секиру и од будалак, и од лопова, и од учитеља, и од пореџију...

бакал м бокал. - Посипи га с бакал!

бакалак м 1) роба која се продаје: у бакалској радњи; 2) занимање; 3) бакалска радња.

бакшиж м бакшиш. - Ако му не дадеш бакшиж, нбћеш да улегнеш!

бал м свечаност приликом усељења у новосаграђену кућу. - Ће праји бал, ће му свире бандаши.

балдише: несврш. пада од умора, од претераног рада. - Ене га под брес, балдисал од. копање; спи ко мртвак.

бандарџије м мн. музички састав свирача дувачких музичких лимених инструмената.

бандаш м свирач на банди, на музичком дувачком инструменту.

банде ж плт. музички састав свирача дувачких музичких лимених инструмената. Мирно ћу умрем: доживела сам да ми на свадбу на сина свире банде.

бандзов м неотесанко. - Јес је бандзув, ал је вревил на митинг за Прецедника.

баница ж пита савијача, гибаница. Једе се без икаквих додатака. Највећа је почаст: кад неког угосте „сас баницу".

банкећ м наслагане цигле спремљене за сушење и печење. То је завршни посао ћеримиџија. - На банкећ у вурну; утрча зајац; истрча - беше печен.

банта несврш. говори којешта, булазни. - Он само банта, али с - најубаве девбјке иде!

бапа несврш. једе. - Само ти бапај, школа неје зајац да побегне!

бапање с гл. им. од бапа 1)). једење; 2)јело.

бапне сврш. 1) лупне; 2) падне са неке висине при чему се чује туп удар.

барабари се несврш. изједначава се.

баранија ж боранија. - Неје знала кво е баранија, па на пијац купила црцорке.

бараница ж (бареница ж) пита од проје. У имућнијим домаћинствима у ову питу стављају сир и јаја.

басанац (басамак) м степеница. - На басанци помери нбгу.

басаџија м басиста, свирач на басу (на музичком инструменту).

басис м басиста.

баскија ж грубо отесана летва. - Једва гу с баскију одбрани од овна.

баскијар м ексер за закивање баскија

басма ж поента.

бата м 1) старији брат; 2) фиг. сила од човека.

батали сврш. престаде.одуста, напусти. - Почеше копу, кад видоше колко је тврдо, баталише.

бацка несврш. боде. - Страниште бацка, ал трчим по овце.

бацкав, -а, -о боцкав.

бацкање с гл. им. од бацка боцкање. - На њег не смета бацкање кад по овце трчи по стрниште.

бацко м 1) ован са роговима; 2) прен. глуп човек. - Онија бацко па затрл бвце.

бачка несврш. гмаца. - Он бачка по блато.

баџа м. 1) муж женине сестре. - Он је баџин баџа, дошал ни у гости; 2) насилник. - Ене га баџа, писни саг ако смеш! 3) импонзантан човек.

баши несврш. таји. - Све е видел, ал баши.

башта м отац. - Овија брат]е пбooљ и од мен и од башту.

баштин, -а , -о очев.

баштина ж очевина. - Што си се распиштољил туј, није ти тој баштина!

бебче с дем. од беба бебица.

бега несврш. бежи.

бегендише (бегенише) несврш. мерка, бира. - Они бегендисују зета.

бегим (бигим) прил. бајаги. - Бегим се оженил, ал па иде с туђ е жене.

бедас, -та, -то приглуп.

безвезе прил. глупо. - Тој ти е безвезе.

безвезно прил. глупо. - Причаш увек безвезно.

бездер м безизлаз. - Од њег се нашли у бездер.

бездомник м бескућ ник.

бекне сврш. ништа не зна. - Ни да бекне.

бела рада ж камилица (биљка).

белан м турски заповедник. - Кадија га теше осуди на колац, ал белан не даде.

белегија ж брус, оштрач за косу. - С. кбси, жена на њег носи у паницу вбду, а син му носи белегију.

бележа ж реч се употребљава у дечијој игри „кежа".

белеје се несврш. бели се.

белење с гл. им. од белеје бе-љење.

белило с место на^реци, потоку или врелу где жене беле платно. - На белило се све чу)е, туј се урекну млбге свадбе.

белисвет м. непром. мноштво. - У цркву белисвет људи.

белица ж врста крупних белих шљива. - Белице увек рбде, од њи е најдобра ракИја.

белка ж 1) беланац јајета. - Белка од белку није пбоела од белку од црнку (кокбшку); 2) женка животиње беле боје.

белолебоња м човек који се добро храни (једе бели хлеб). - Куде це с њег обаљаш, он је белолебоња!

белутрак м тврди камен беле боје.

белчуг м 1) беочуг, алка; 2) брњица за свиње или мечке. - На свињу ћу турим белчуг, млбго кбпа.

белмез м дангуба, беспосличар.

беља м пас беле длаке. - Беља се не види у снег.

бенас, -та, -то глуп, приглуп.

бендзин м бензин. - Цвејке при пут не мерише од бендзин.

бендзински, -а, -о бензински.

бере несврш. скупља. - Највише пие ракиу, а нема живци да бере сливе!

берем прил. свакако, барем. - Они берем знају за тој.

берзин м бензин.

беси се несврш. веша се.

беслеб прил. без хлеба (јести нешто) . - Целу симиту изеде беслеб.

бесне глисте ж мн. трачеви. - Све што вреве - тој су само бесне глисте.

беснеје несврш. лудује, бесни. - Ене га, беснее по меану.

бесник м онај који бесни. - Од онога бесника убездерили се и милицајци.

бесује се несврш. пари се (о кучки). - Кутре ошло с кучићи, бесује се кучка.

бесумље прил. несумњиво, безусловно. - Бесумље ће гу цуне.

биг жега (бикжега) изр. највећа врућина у току дана (између 13 и 14 сати).

бивол м биво. - В. је јак ко бивол, ал пбпаметан од њег.

бивтек м бифтек.

биров м сески.позивар, курир. - Ако слуша влас, овија биров ће буде пољак јели пореџиа.

бирократиа ж бирократија.

бирокрацки, -а. -о бирократски.

бисази м плт. бисаге. - Турил бисаси на ћунак, па испале две торбе.

бицман м крупан и јак, а лењ и тврдоглав човек. - Сви мрзе онога бицмана.

бичи несврш уздуж бичкијом (тестером) расеца дебло.

бичкија ж алатка, врста тестере. - Стругање с бичкију је најтешка работа.

благ, -а, -о сладак. - По благу баницу несмо јели.

благачак, -чка, -чкб прилично сладак, сладуњав.

благдан м мн. благи дни дан у недељи када се мрси (не пости се).

благичка ч 1) нешто укусно, добро; 2) фиг. благе нарави. - Праи се благичка, а зла ко стршељ.

благо прил. слатко.

благодарнос м захвалност.

благос м доброта, нежност.

благун м врста храста.

благунац м врста крушке. - Благунци су најблаге крушке.

блажан, -жна, -жно мастан, мрсан.

блажи несврш. једе масну храну. - Он је комунис: и на петак блажи.

блаји (блаи) несврш. 1) блеји.- Гладне бвце увек блаје; 2) блене. - Блаји ко теле у шарена врата.

бланта несврш. говори бесмислице, бунца. - Само бланташ, а жена ти с други иде.

блањав, -а, -о миран, неактиван, скороникакав. - Млого блањав, такав му беше и башта.

блатар м члан екипе ћеремиџија. Блатар копа глину и спрема је за прављење цигала. Блатар и количар избацују умешену глину из чукура да буде на дохвату секачу.

бледноћа ж бледило.

блесас, -та, -то приглуп.

близница ж челик.челична шипка. - Богаташ рече: „Поганци ми на таван изели близницу" - сви му повероваше. Сиромах рече: „Поганци ми изели суве црцорке (љуте папричице)" и - нико му не поверова.

бљизгавица ж блатиште, клизавица. - Ишал по бљизгавицу, затој се толко улопал.

бљувка (бљунка) ж избљувак.

бљује несврш. повраћа. - Ка це напие, увек бљује.

богатлак м богатство. - Нај голем богатлак ми овија десе прста.

богацтво с богатство.

богу брада ж Кад се заврши са жетвом, неколико последњих стабљика жита се окити венчићем пољског цвећа у знак захвалности њиви за берићет. Окићене стабљике се чувају у амбару на житу. То је богубрада. - Јучер смо турили богу браду.

бодљив, -а, -о који боде (во, ован).

бодљикас, -та, -то бодљикав.

бојадисује (бојаџисује, бојаџише) несврш. боји, фарба. - Он на све жене у село бојадисује маштевину.

бојаџија м занатлија који боји пређу за плетиво и ћилимове, а то су углавном најбогатије породице. - Ћерка ми се одаде у бојаџије, ће буде бојаџика.

бок-те-пита изр. ко га зна.

бокас, -та, -то широких бокова.

болан изр. у обраћању: - Ене га, болан, проси = Ено га, јадник, проси.

болес м болест, бољка. - Такав болес се не лечи.

болна ж болесница.

болесан, -сна, -сно болестан.

болуван м велики комад хлеба. - Изел цел болуван, саг не мож да копа.

бомбас, -та, -то високопаран, значајан.

борбенос м борбеност.

босотија ж босотиња. - Увек сам се борил за босотију и голотију. - За малолетну голотију си бил у апсу.

боча ж део украсне извезене тканине. Жене је опасују напред преко вутарке.

бочелак м бошчалук, велики комад платна који служи као торба. У бочелак се стављa храна - ручак за раднике у пољу или дарови којима млада невеста дарује родбину младожење. - Чим видб какб жена врзује бочелак, знал сам ће бега; одма гу искара.

бочка ж качица за чување сира.

бочи се несврш. 1) спрема се за борбу (о волу); 2) мршти се, са неповерењем гледа на нешто (о човеку).

брана ж примитивна (од трња) дрљача.

браниште (браниште) с браник, забран (у шуми). - Печурке расту по браништа.

брашњив, -а, -о брашњав.

брашњичав, -а, -о помало брашњав.

брго прил. брзо. - Иди брго, ци отиде!

брдо м мн. брдићи део разбоја за ткање.

брес м брест (дрво).

бресје с брестова шумица. - Козе ће најдеш у бресје.

бреца се учест. осорно, свађалачки говори.

брзак м човек брз на речи; брзоплет.

бригадис м члан бригаде, бригадиста.

брич м бријач. - Море, с туп брич ћу те бричим!

бричење с гл. им. од бричи бријање.

брка несврш. пипа у нешто полагано, помало.

бркне сврш. 1) пипне; 2) завуче прст у... - Бркни туј, ако смеш!

брљив, -а, -о шашав, несташан, насилничког понашања.

брљча м погрдно брљив, немиран човек.

брнчи несврш. штрчи. - Летва на анбар брнчала и ја удари у њу.

брњица ж 1) жичана заштитна корпа која се ставља на њушку мечке, пса, вука... - Трајко це обаља с мечку, Пијани другари, место на мечку, туре брњицу на Трајка. Кад га мечка бгреба, Трајко гу теше задави; 2) алка, беочуг који се ставља свињи на њушку да не рије.

бробињак м мрав. - Вредан си ко бробињак.

бробињало с мравињак. - Кuj растура бробињала, ће му се растуру (растаљу) говеда.

бробињштак м мравињак.

броцки, -а, -о бродски.

брс м плт. пупољци, свеже младо лишће.

брстина ж зб. им. гранчице са младим изданцима које брсти

стока. - Ако је снег, ја тера козе и овце на брстину.

бручка ж оток на кожи, бубуљица. - Још је млада, затој има бручке.

брцки, -а, -о брдски.

брчка несврш. 1) пипа; 2) прави наборе на вутарки (сукњи).

брчка се несврш. 1) бора се (у лицу); 2) маже се блатом, брчка се по бари...

брчкав, -а, -о смежуран, наборан. - Од пијалак сав брчкав ко да су му сто године.

брчкољ м каљуга. - Такав брчкољ нема ни у кочину

буа несврш. 1) лупа.. - Кyј буа? - Он буа,. буа, никој му не отвори; 2) млати (што). - Јучер сам буал ораси.

буа (буја) ж мн. буе (бује) бува. - Буа може да утепа слбна.

буав, -а, -о надувен. - Од пијалак сав буав,

бубаљка ж буба, бубица. - ОваЈ црвена бубаљка ће ми рекне из којб це село ожeним.

будалак м глупост. - Увати ме на будалак, поклони му могаре.

буднос м будно стање, пажљивост.

буђа ж плесан. - Гле, свуде буђа!

буђав, -а, -о плеснив.

бујер м богаташ. - Бујер, има паре ко бује.

бука ж буква, дрво од букве.

букагија ж буклија. - Ће те чеку с букагију

буковина ж 1) буково дрво; 2) грађа од буковог дрвета.

булка ж 1) кокица; 2) цвет турчинка, мака.

булка несврш. пржи, пече кокице (кукурузна зрна). То је омиљена сеоска забава за време дугих зимских дана.

булкање с гл. им. од булка печење, пржење кокица.

бумбало с велика тешка клепетуша, носи је ован предводник. - Најголем ован носи најголемо бумбало.

буразар (буразер) м разг, брат.

бута се несврш. гура се, завлачи се. - Бута се куде му неје место.

бутање с гл. им. од бута гурање.

бутне сврш. побегне, клисне, стругне, збрише. - Чим види милицајца, одма бутне.

бутнитрн м глупак. - Ови]а син ми је ђаволес, мајсторес, све уме да напраји; уме да излаже и украдне (а да га не увате) . Овија постар (доктур) је бутнитрн: уме само да чита и чува овце.

буцало с дрвена направа којом се у бучки бучка млекб.

буцмас м буцмаст.

бучка ж дубока уска качица за бучкање млека. За високу жену, жену дугачких ногу, поспрдно се каже: „Колко ј е дугачка, могла би стојечки у бучку да моча".

бучка несврш. буђка.

бучкање с гл. им. од бучка буђкање, одвајање масла од млека.

буџа (буџован) м човек на високом положају, големаш. - Из тој село сви су буџе.

вабрика ж фабрика.

вабричан, -чна, -чно фабрички.

вадење с гл. им. од вади вађење. - За вадење зуби се млого плаћа.

важнос м вредност, важност.

վаздук м ваздух.

вазна ж ваза. - Пијан турил у вазну шише с ракиу да порасте.

вајда ж фајда, корист.

вакела ж грдња, упозорење, „предавање". - Откад му жена очита вакелу Ђура ману пијалак.

вакичка ж овца са црним предњим делом главе.

вала ж 1) захваљивање. - Вала ти! 2) похвала, хвала. - Све би дал само да га вале.

валење с гл. им. од вали хваљење, похвала. - Валење ти не помага, знам колко си поштен!

вали несврш. хвали, похваљује.

вали се несврш. хвали се. - Вучко се вали: „Прве сам бил глуп а јак, саг више несам јак."

валивечера м хвалисавац.

валилац м онај који хвали, који похваљује.

валинка ж мана недостатак. - Несу вој нашли валинку.

валичан, -чна, -чно који има какву ману, какав недостатак. - Сви су они валични, ал млого убави.

валџија м хвалисавац. - ОниЈа валџија вали и њег, и башту и брата.

ваља безл. треба, потребно је, вреди. - Не ваља му само што лаже, крадне, пије, тепа се, Јури женске...

ваљак м трупац који вуку говеда или коњи преко засејаног орања да ораница задржи влагу.

ваљен, -а, -о хваљен.

ваљкас, -та, -то цилиндричан, **ваљкаст.**

ваљувас, -та, -то овалан. - Ваљувас у лик, ал млого паметан

вамилија ж породица, фамилија.

вамилијаз м школски послужитељ. - Ка це учитељ опие, вамилијаз таг учи ђаци.

вамилијаран, -рна, -рно породичан.

вампирка ж жена вампир.

ване сврш. 1) ухвати. - Вани вршак, туј има највише црешње! 2) почне. - Ће ване киша.

вански, -а, -о спољашњи.

ванџира сврш. полуди. - Ванџира-како му умре жена.

ванџира (ванџирује) несврш. лудује.

варагела ж 1) потез у игри „дамба". - Еве ти варагела! 2) смицалица, потешкоћа, проблем. - И туј варагелу преебамо.

варба ж боја.фарба.

варба несврш. боји, фарба. - За Ускрс се сас свакакву варбу варбу јајица.

варбар м бојаџија.

вари несврш. кува јело. - Сиротиња увек вари пасуљ и компири без месо.

варка несврш. пази, чува, опрезан је.

варка се несврш. чува се, пази се. - Варкај се, ће те згазе!

варкање с гл. им. од варка пажња.

вата, несврш. 1) хвата. - Жена и чаша се вату одоздбл! - Он ноћу вата рибе; 2) почиње. - Ватила триесту годину, није се одала. - Већ вата ноћ. - Ујутру, вата мрзлућ; 3) лепи се. приања. - Лако се с туђе руке вата врућо гвојзје. - Рђа се не вата за злато; 4) запрема. - Колко вата овој буре? 5) опија. - Овај ракиа добро вата; 6) вата се за руке (у колу).

ватаљка ж. хватаљка. - Напраил ватаљку за гблуби.

ватка ж ухват руком. - Деца се хватају за тојагу да виде коме ће да падне (ко ће да дође на ред) да уради нешто: да врне овце, да донесе воду...

ватач м хватач.

ватра ж температура. Дешава се да девојке оду на зимски собор (Водице) веома оскудно (лако)обучене. Нису облачиле дебеле џемпере, хтеле су да им се виде извезени чипкасти рукави на кошуљи; прехладе се, добију ватру...

вашљивка ж вашљивица.

вашо зам. ваше. - Тој ли е вашо?

вебруар м фебруар.

ведер м федер.

ведрица ж дрвена кофа.

веђа ж обрва.

веђан м човек са великим обрвама. - Веђан, ал убав.

везење с гл. им. од везе вежење.

вејник м надстрешница покривена сламом, даскама, која служи за заштиту стоке, кола и сл. - Украј Кола под вејник и не бригај!

вековно прил. трајно, вечито.

венер м фењер - ноћу се с венер иде на славу у шталу...

венерџија м фењерџија, фење-раш.

верен, -а, -о прстенована за свадбу, заручена.

вериге ж плт. ланац. - На вериге је увек над огњиште висел котал.

вес м фес.

весел -а , -о весео.

веселење с гл. им. од весели весеље, весељење.

ветреје несврш. постаје сенилан (старац). - Какб стареје, такој ветреје.

ветри сврш. суши се, ветри (грудва сира). - Изеди сирење, ветри!

ветрењача ж ветрењача. - До половине двадесетог века, најсавременија машина у заплањским селима за време врше била је ветрењача. Сиротиња је најчешће лопатама одвајала, вејала, жито од плеве: дрвеним лопатама је бацала увис помешану плеву са житом. Имућнији су имали ветрењаче; у њима се жито механички одваја од плеве.

вечерује несврш. вечера.

вешељка ж суво месо сушено у облику вешалице. - Млади локмаши крадну по село вешељке по тавани, купус по пудруми...

вешка се несврш, веша се о што, пење се на дрво. - Дбое се млого вешка по црешње.

ви зам. ви, вас, вам. - Еве ви, па работете! - Донесо ви црешње. - Све ви је јасно, а ви не учите.

вижљас, -та -то танак, витак.

вименце с дем и хип. од виме мало виме.

видели се несврш. свиће.

видело с **1)** светло, светлост, осветљење. - Оцлани ми, не види ми се, стоиш ми на видело; 2) извор светлости (свећа.лампа).

виока ж фиока.

вијугас, -та, -то вијугав, кривудав.

викса ж крема за обућу.

вила ж виле,справа за скупљање траве, сена...

вилдан м садница воћке. - ззјци изглођали вилдани.

вилданес, -та, -то витак (као вилдан).

вилозов м филозоф.

вилозовија ж филозофија.

вилтер м филтер.

вилтрира несврш. филтрира, одваја.

вилџан м шољица за кафу (без дршке). - Пил сам каву сас комшику, па сам после морал у болницу да пием чај.

виненце с дем. и хип. од вино винце. - Једем си прасенце, пием си виненце.

вињага ж високо подигнут па у виду кишобрана разгранат чокот винове лозе.

вираје несврш. успева, напредује (биљка). - Ора вираје прекај реку.

вирма ж фирма.

вировга ж завеса. - Угаси гасарче, виде ни кроз вирбнгу!

височак, -чка, -чкб прилично висок, повисок.

вистан м врста свечане везом украшене вутарке од белог платна. - Девојка за удају мора да иде на вашар сас вистан, макар га позајмила у деветом селу.

вител м мн. витлбви 1) покретни горњи камен (воденични точак) у воденици. - У ћеремиџилак Милан причал на Босанци што дом (у село) иму воденицу сас седом витла. Кре башту на Милана доодил едан Босанац да види туј воденицу; 2) У марту кад су Сирнице(празник),заплањски момци су правили вител. Из планине су доносили греду (стбжар и на њу, попречно, стављали другу изглачану греду. На крајевима попречне греде сврдлом су бушили рупе у које су углављивали држаче, између којих је седала девојка или момак. Вител гурањем у круг покрећу три-четири момка. То је (можда) претеча рингишпила код нас.

витиљ м фитиљ.

вицкас, -та, -то оштроуман, хумористичан.

виш сврш. видиш. - Виш какве је време дошло!

вишек м фишек. - Зет на бабу донел вишек шиђер.

влажнос м влажност.

влакнас, -та, -то влакнаст; чупав.

влас м власт. - Влас се поштује, власти су од бога, а Бог ни учи: „Љубите злотвора свбга!"

влачег м мн. влачези две мотке, спојене попречном летвом, стављају на предња запрежна кола (задњим крајем мотке се вуку по земљи). На влачезима се превозе дрва или неки кабасти терет.

влаша ж боца, флаша.

влачиљка ж машина за прераду (влачење) кучина, вуне.

вовек прил. заувек.

воден, -а, -о вођен.

воденац м врста крушке.

водење с гл. им. од води вођење.

води се несврш. крава потребује бика.

водурљак м 1) пеј. од вода водурина; 2) влажно, мочварно земљиште.

возење с гл. им. од вози вожња, вожење.

воj зам. њоj. - Ти воj рекни што гу волиш, а она какоj си знае.

вол м во.

воћке ж плт. осушено воће (крушке, шљиве, брескве) без кошчица.

воћке варене изр. - Оћеш воћке варене? = Шта још хоћеш? - Не стојим ја туј за воћке варене = Нисам ја овде бадава.

вр м мн. врови 1) врх (планине, брда). - Највисок вр на Суву, планину је Трем; 2) врх власти. - Да би бил прецедник у државу, треба да знаш да читаш и слушаш Америку.

врајла ж фрајла.

врањски коњи м мн. врани коњи. - Отуд иду врањски коњи.

врева ж говор. - Ја не викам, таква ми врева.

вреви несврш. говори. - Он вреви, вреви ја ништа не разбра.

врека несврш. оглашава се коза.

вржди несврш. 1) зврји. - Ероплан најјако вржди; 2) јури.

врже сврф. веже. - На лоповку врзали руке. на шију воj турили торбицу с украдено брашно; водили гу по село, а она морала да вика; „Женеее, блага баница од крадено брашно!"

врз предл. одозго, поврх, на. - Тој тури врз тој!- Натрпамо једно врз друго.

врзам м, мн. врзмови део сена или траве који се веже штрангом и натовари на леђа. - Натоварил се с врзам од крадено сено. Затој га саг вику сенатор.

врзан -а, -о гл. пр. од врза везан.

врзачица ж везачица. примитивна направа за везивање снопова жита.

врзољ м 1) чвор на концу, конопцу... - Не мога да развржем врзољ; 2) завежљај.

врзување с гл. им. од врзује везивање.

врзује несврш. везује.

врља несврш. баца.

врљање с гл. им. од врља бацање.

врљен, -а, -о бачен, одбачен.

врљу (врљају) пулке несврш. дугмићање, бацање дугмади (дечија игра). - Онија што врљали пулке, ђаци турили у дзидне нбвине.

врне (киша) несврш. пада (киша). - Врне, беште под. стреју!

врну сврш. врати. - Ђура ни врну паре што зајми на Свети Луку.

врну се сврш. врати се. - Појде", ал кад виде куче, врну се.

врнут, -а, -о враћен.

врс м мн. врсници, вршњак, иписник, истих година.

врска несврш. при говору не може да изговори „р".

врта несврш. 1) враћа (што). - Дете у дућан плаче кад деда врта кусур; 2) спречава овце да се не удаљавају, да не улазе у усеве. - Владица је најмлад, па увек вата овце.

врта се несврш. враћа се. - Беремиџије се врту из ћеремиџилак тек по Гми-тровдан.

вртаљ м четврт, четврти део нечега , фртаљ. - За вртаљ сат попије вртаљ оку препек.

вртање с гл. им. од врта враћање.

вртка несврш. препреда, упреда пређу.

вртkало с справа за вртkање вретено

вртkање с гл. им од вртка уvртање нити пређе. То раде жене, понекад и мушкарци; срамота је да мушкарци вртkају. Кад жена заповеда мужу, говори се: „Море, он мора да вој вртка".

врућко прил. прилично вруће, топло. - Прекај кубе е увек врућко.

врућо прил. вруће. - Сланце е по врућо од дзвезде.

врца ж канап, врпца. - Сас врцу врзал гаће: на врцу је сав одговорнос да се не смакну гаће и да му се не види...

врцан м пеј. сељак врпцама везаних опанака. - Врцан, ал има паре ко плеву.

врцани опанци м мн. опанци од свињске или говеђе коже са врпцама од козје длаке.

врцка се несврш. и учест. врти се при ходу увија струком. - Врцка се, врцка, а њојна вутарка само одлати.

врчва ж велики глинени ћуп. - Једна сопотничка баба дала на белана врчву масло, а он вој дал долњодраговски Длаги рид.

врчи несврш. шикља (крв, вода).

врчица ж дем. од врца узица, канапчић. - С врчицу врзал гаће, саг без стра може на оро.

врчком врчи изр. цури јаким млазом. - Кроз таван вода врчком врчи.

вршњик м поклопац на црепњи, сач. - Онај потегљица под свачи вршњик задзрнула.

вуждање с гл. им. од вужди јурњава.

вужди несврш. јури. - А кола прекај нас вужде ли, вужде.

вунија ж левак. - Кроз вунију се у влашу сипује ракија.

вурда ж врста сира. Овај млечни производ се прави од процеђеног киселог млека, соли и паприке, која вурди

даје посебан укус. Најчешће се служи као мезе уз кувану ракију. Вурда је лужнички (Бабушница) специјалитет, бренд.

вурда у шију изр. - Шта још хоћеш?

вурка ж преслица око које се намотава повесмо кучине или кудељка вуне за предење.

вурна ж 1) пећ за печење хлеба; 2) пекара; 3) отвор на банкећу где се ставља енергент за печење црепа и цигле (дрва, угаљ, слама, сува кукурузовина). - толко сам одзебал, само се прекај вурну могу огреем.

вуруна ж фуруна, пећ.

вусикла ж кратка, женска чарапа, фусикла. - Таман исплето вусикле, лоповке ги од плот украдоше.

вутарка ж сеоска сукња. - Јунак, крие се под женину вутарку!

вуче с дем. од вук вучић.

вучи несврш.имп.вуци!